

ANNE DESTROOPER - GEORGIADIS

Τα νομίσματα του Μαρίου στην κλασική εποχή*

Η σημασία που είχε το Μάριο στην αρχαιότητα έχει πια αποδειχθεί¹. Αναφέρεται ως βασιλείο στην κλασική εποχή από τον Διόδωρο τον Σικελιώτη, έναν ιστορικό σύγχρονο του Αύγουστου, στην Ιστορική βιβλιοθήκη του. Συγκεκριμένα το αναφέρει δυο φορές. Την πρώτη, κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του Κίμωνα στην Κύπρο γύρω στα 450 π.Χ., όταν αυτός ο Αθηναίος στρατηγός το πολιορκήσε² και αργότερα αναφέρεται στην εποχή των πολέμων των Διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, στους οποίους παρασύρθηκαν οι κυπριακές πόλεις-βασίλεια, όπως το 315 π.Χ., όταν το Μάριο τάχθηκε με το μέρος του Πτολεμαίου, όταν απειλείτο από το Σέλευκο³ και επίσης το 313-312 π.Χ., όταν η πόλη καταστράφηκε από τον Πτολεμαίο⁴.

Εκτός όμως από τις ιστορικές πηγές που αναφέρονται στο Μάριο, υπάρχουν και οι πληροφορίες που προέρχονται από τα ευρήματα των ανασκαφών. Στο τέλος του δέκατου ένατου αιώνα έχουν ερευνηθεί τάφοι στις νεκροπόλεις της Πόλης Χρυσοχούς από τους Άγγλους και από τον Ohnefalsch - Richter. Η Σουηδική Αρχαιολογική Αποστολή ερευνήσε και άλλους τάφους γύρω στο 1930, ο Κυριάκος Νικολάου το 1960 και, από το 1983, η Αμερικανική αποστολή του Πανεπιστημίου του Princeton υπό τη διεύθυνση του καθηγητή William Childs ανασκάπτει πιο συστηματικά στην Πόλη Χρυσοχούς και έχουν βρεθεί κατάλοιπα από τα προϊστορικά και ιστορικά χρόνια μέχρι και το μεσαίωνα⁵. Επίσης, το 1997 βρέθηκε μεγάλος ελληνιστικός τάφος που ερευνήθηκε από το Τμήμα Αρχαιοτήτων της Κύπρου⁶.

* Ευχαριστώ τον κ. Ρένο Χριστοφόρου για την επιμέλεια του κειμένου. Ευχαριστώ επίσης τους συναδέλφους και φίλους και ιδιαίτερα τον Α. Συμεωνίδη για τις συζητήσεις που είχα μαζί τους και που μεταφέρονται σε αυτό το άρθρο. Μια πρώτη ανάγνωση του άρθρου έγινε στο δήμο Πόλεως Χρυσοχούς στις 11 Νοεμβρίου 2000.

1. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Μάριο μάλλον δεν αναφέρεται μεταξύ των δέκα πόλεων του πρίσματος του Εσαρχαδδόν που γράφτηκε το 673/2 (βλ. όμως E. Lipinski, «The Cypriot vassals of Esarhaddon», in M. Cogan, I Eph'al (eds), *Ah Assyria...*, Studies in Assyrian History and Ancient Near Eastern Historiography presented to Hayim Tadmor (Scripta Hierosolymitana 33, Jerusalem, 1991, p. 62, n.10, που προτείνει ότι το Nuri ίσως να είναι το Μάριο): ούτε ένας μύθος για την ίδρυση του Μαρίου δεν φαίνεται να υπάρχει. Η αναφορά Th. Mavroyannis, Sanctuaries of the Cypro-Geometric Period: the cases of Marion and Aghia Irini, in M. Iacovou, D. Michaelides (eds), *Cyprus. The historicity of the geometric horizon. Proceedings of an Archaeological Workshop, University of Cyprus, Nicosia, 11th October 1998, Nicosia, 1999, p.97-99, ότι ο Πράξανδρος ήταν κτίσης - ιδρυτής του Μαρίου, δεν φαίνεται να πείθει οριστικά).*
2. Διόδωρος ο Σικελιώτης XII.3.
3. Διόδωρος Σικελιώτης XIX.59.1 και 62.6. Ίσως ο Αρριανός, Τα μετά Αλέξανδρον FGh II B, p.848, F.156.10.6, το αναφέρει ήδη το 321 (το όνομα της πόλης που πολιορκείται τότε από τον Πτολεμαίο και τον Περόδικα δεν είναι εμφανές: G.F. Hill, *A history of Cyprus, vol. I, To the conquest of Richard Lion Heart, Cambridge, 1940, p.156 n.4*).
4. Διόδωρος Σικελιώτης XIX.79.4 για τη χρονολογία του Διόδωρου του Σικελιώτη, βλ. P. Wheatley, 'The chronology of the third Diadoch war, 315-311', *Phoenix 52, 1998, p.257-281*.
5. W.A.P. Childs, 'The Iron Age kingdom of Marion', *BASOR 308, 1997, p.37-48*; ID., 'Princeton excavations at Polis Chrysochous, 1994-1997: interim report', *RDAC 1999, p.223-236*.
6. S. Hadjisavvas, 'Chronique des fouilles et des découvertes archéologiques à Chypre en 1997', *BCH 122, 1998, p.698-699*.

Τα πιο παλαιά αρχαιολογικά ευρήματα χρονολογούνται στο τέλος της Χαλκολιθικής εποχής, γύρω στα 2500 - 2300 π.Χ.⁷, τα δε πρώτα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα χρονολογούνται μάλλον γύρω στα 1000 π.Χ. Η Πόλη Χρυσοχούς κατοικήθηκε εκτεταμένα γύρω στα 700 έως το 312 π.Χ., οπότε οι κάτοικοί της εξορίστηκαν από τον Πτολεμαίο.

Τα πρώτα νομίσματα στο Μάριο κόπηκαν την κλασική εποχή. Επίσης και σε άλλες πόλεις της Κύπρου κόπηκαν τότε για πρώτη φορά νομίσματα. Για παράδειγμα, στη Σαλαμίνα, στην Πάφο και στη Λάπηθο κόπηκαν στο τέλος του έκτου αιώνα, ενώ στο Κίτιο και στην Αμαθούντα μάλλον όχι πριν από τον πέμπτο αιώνα.

Στο Μάριο, εκείνη την εποχή, γύρω στα 500 π.Χ., είχε ήδη καταστραφεί το αρχαϊκό ιερό στις Περιστεριές, πιθανόν της Μεγάλης θεότητας⁸, ίσως από τους Πέρσες την εποχή της Ιωνικής επανάστασης⁹, και τα κτίρια που κτίστηκαν πάνω από τα ερείπιά του καταστράφηκαν και αυτά γύρω στο 450. Μάλλον ήταν τότε που ο Κίμων πολιορκήσε την πόλη¹⁰. Αυτής της εποχής ταυτίστηκαν ένα ή ίσως δύο ιερά. Το πιο σημαντικό από αυτά χρονολογείται στο τέλος του πέμπτου αιώνα και καταστράφηκε το 312 π.Χ., όταν ο Πτολεμαίος τιμώρησε τον βασιλιά Στασίοικο και τους κατοίκους της πόλης του¹¹. Υπάρχουν επίσης και κατάλοιπα από άλλο κλασικό κτίριο δυτικά της οικίας των ανασκαφών¹².

Εξάλλου οι τάφοι στη δυτική νεκρόπολη χρονολογούνται στην κλασική και στην ελληνιστική εποχή. Εκεί βρέθηκαν, εκτός από αντικείμενα που κατασκευάστηκαν στη γύρω περιοχή, και αττικά αγγεία, ταφικά αγάλματα και επιτύμβιες στήλες, όλα επηρεασμένα από την ελληνική τεχνοτροπία ή ακόμα και εισαχθέντα, όπως ένας κούρος από μάρμαρο της Πάρου που βρέθηκε στον τάφο 92 του Ohnefalsch-Richter και που χρονολογείται γύρω στα 500 π.Χ. ή λίγο πριν¹³. Ακόμα και εργαστήριο κλα-

7. W.A.P. Childs, BASOR, 1997, p.37, 39 : 2460-1895 BC και Id., RDAC 1999, p.234 : 4000 BC.
8. J.S. Smith, 'Preliminary Comments on a Rural Cypro-Archaic Sanctuary in Polis-Peristeries', BASOR 308, 1997, p.80, 85.
9. W.A.P. Childs, art. cit. n.5, RDAC 1999, p.227; δεν υπάρχει καμιά φιλολογική μαρτυρία στο Μάριο την εποχή της Ιωνικής επανάστασης, ούτε αργότερα την εποχή των περσικών πολέμων το 490-479, της εκστρατείας του Πανουαίου το 478 ή της ελληνικής επιδρομής το 459.
10. Βλ. σημ. 3 (το Μάριο δεν αναφέρεται από τον Θουκυδίδη I.112 την εποχή της εκστρατείας του Κίμωνα); J.S. Smith, art.cit. n.8, p.88; W.A.P. Childs, art. cit. n.5, RDAC 1999, p.227.
11. W.A.P. Childs, art. cit. n.5, RDAC 1999, p.227, 230.
12. W.A.P. Childs, art. cit. n.5, RDAC 1999, p.230.
13. W.A.P. Childs, 'The Stone Sculpture of Marion : a Preliminary Assessment', in F. Vandennebeele, R. Laffineur (eds), Cypriot Stone Sculpture, Proceedings of the Second International Conference of Cypriote Studies, Brussels-Liège, 17-19 May, 1993, Brussels-Liège, 1994, p.107-115; για τον κούρο: W.A.P. Childs, 1994, p.109-110, που τον χρονολογεί το 520-500 π.Χ., και K.A. Sheedy, 'The Marion Kouros in the British Museum', in Colloque international, La sculpture des Cyclades à l'époque archaïque. Histoire des ateliers, rayonnement des styles, Athènes 7-9 septembre 1998, που τον χρονολογεί το 510-500 π.Χ.: επίσης ένα θραύσμα μιας μαρμαρίνης στήλης του τέταρτου αιώνα βρέθηκε σε άλλο τάφο και φυλάσσεται τώρα στο Μουσείο της Πάφου: W.A.P. Childs, 1994, p.113; Id., art. cit. n.7, BASOR 1997, p.45.

σικών τετρακότων ταυτίστηκε στο Μάριο¹⁴. Εκτός αυτών και άλλων ευρημάτων, έχουν βρεθεί το 1999 και αρχιτεκτονικά κατάλοιπα ίσως ενός παλατιού¹⁵.

Μέσα σε τέτοιες συνθήκες κόπηκαν τα πρώτα νομίσματα στο Μάριο. Το μέταλλο που χρησιμοποιήθηκε για τα πρώτα νομίσματα στην Κύπρο, όπως και στην Ελλάδα, ήταν ο άργυρος.

Στην αρχή, όλα τα μεγάλα κυπριακά νομίσματα ζυγίζουν γύρω στα 11 γρ. και έχουν διάμετρο γύρω στα δύο εκατοστά. Το βάρος στα μικρότερα νομίσματα είναι το ένα τρίτο των μεγάλων και ζυγίζουν περίπου 3,6 γρ., το ένα έκτο που ζυγίζουν 1,8 γρ., το ένα δωδέκατο με βάρος 0,9 γρ. και ακολουθούν άλλες μικρότερες υποδιαίρεσεις. Το μεγάλο νόμισμα μάλλον ονομαζόταν σίγλος όπως και τα βάρη στα οποία γράφεται καθαρά το κυπροσυλλαβικό σύμβολο «σι». Πράγματι, οι περισσότεροι από τους όρους των νομισμάτων αρχικά προέρχονταν από την πρακτική του ζυγίσματος και έτσι και ο σίγλος ήταν μονάδα ζυγίσματος.

Η χρονολόγηση των πρώτων κυπριακών νομισμάτων στο τέλος του έκτου αιώνα π.Χ. αποδεικνύεται από τα νομίσματα που έχουν βρεθεί σε καλά χρονολογημένο περιβάλλον, όπως αυτά που βρέθηκαν σε μια γωνιά της κεντρικής αίθουσας της *απαδανας* του καλοκαιρινού παλατιού του Δαρείου (523-485) και των Περσών βασιλέων στην Περσέπολη. Μάλιστα βρέθηκαν κάτω από το ένα από τα δύο κιβώτια τα οποία περιείχαν το καθένα δύο πλάκες της θεμελίωσης που χρονολογούνται στο τέλος του έκτου αιώνα¹⁶.

Άλλα έχουν βρεθεί σε «θησαυρό», δηλαδή σε σύνολο νομισμάτων, στη Ras Shamra, στις ακτές της Συρίας. Ο θησαυρός χρονολογείται στην ίδια περίοδο και λόγω της κεραμικής που βρέθηκε μαζί του¹⁷.

Σ' αυτή την περίοδο, νομίσματα είχαν ήδη κοπεί στην Ελλάδα όπου τα πρώτα νομίσματα, αυτά της Αίγινας, της Αθήνας και της Κορίνθου, χρονολογούνται σχεδόν μισό αιώνα παλαιότερα (γύρω στο 550 π.Χ.).

Τα πρώτα νομίσματα που αποδίδονται με βεβαιότητα στο Μάριο απεικονίζουν στον εμπροσθότυπο ένα λιοντάρι (ή πάνθηρα) προς τα δεξιά, που σκίβει το κεφάλι στρέφοντάς το αριστερά, ενώ γλείφει το μπροστινό δεξί του πόδι και ταυτόχρονα το ξύνει με το πίσω δεξί του πόδι. Επάνω φαίνεται ένας διπλός πέλεκυς και στο έξεργο μια διπλή σπείρα. Στον οπισθότυπο παριστάνονται ένα κριάρι που τρέχει προς τα αριστερά και ένας γυμνός νέος που κρατείται με το δεξί χέρι στο κέρατο του ζώου. Κάτω από την παράσταση υπάρχει ένας διπλός πέλεκυς και το σύνολο βρίσκεται σε έγκοιλο τετράγωνο (Πιν. XXXV:φωτ. 1).

14. N. Serwint, 'The Terracotta Sculpture from Marion', in F. Vandebeele, R. Laffineur (eds), *Cypriote Terracottas, Proceedings of the First International Conference of Cypriote Studies, Brussels-Liège-Amsterdam, 29 May-1 June, 1989*, Brussels-Liège, 1991, p.213-219; P. Flourentzos, 'A Workshop of Cypro-Classical Terracottas from Marion', *RDAC* 1994, p.161-165; E. Raptou, 'Note sur les costumes funéraires de Marion à l'époque classique', *RDAC* 1997, p.225-238; S. Fourrier, A. Queyrel, *L'art des modeleurs d'argile. Antiquités de Chypre coroplastique*, Paris, 1998, vol.1, p.236; vol.2, p.434.

15. Βλ. εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 3.9.2000, σ.10.

16. *IGCH* 1789; για την χρονολόγηση του θησαυρού βλ. και J.H. Kagan, 'An Archaic Greek Coin Hoard from the Eastern Mediterranean and early Cypriot coinage', *NC* 154, 1994, p.36-43.

17. *IGCH* 1478; για τη χρονολόγηση του θησαυρού βλ. και R.A. Stucky, *Ras Shamra – Leukos Limen. Die nach-ugaritische Besiedlung von Ras Shamra*, Paris, 1983, p.42.

Αυτή η παράσταση θυμίζει ένα επεισόδιο της ελληνικής μυθολογίας, δηλαδή το θρόλο του Φοίξου που έπρεπε να θυσιαστεί μαζί με την αδελφή του, την Έλλη, στον Δία Λαφύστιο αλλά απήχθησαν από το κριάρι, για να τους μεταφέρει πέραν του Ελλησπόντου, στην Κολχίδα.

Αυτά τα νομίσματα είναι εγγεγραμμένα με επιγραφές σε κυπριακό συλλαβάριο. Ο Robinson αποκρυπτογράφησε στον οπισθότυπο των σίγλων, μπροστά και κάτω από το κριάρι, το όνομα του νομισματοκοπείου *μα-ρι-ε-υ-σε*¹⁸. Να υπενθυμίσω ότι σπάνια γράφεται το όνομα του νομισματοκοπείου στα παλιότερα κυπριακά νομίσματα. Πράγματι, το όνομα μόνο ενός άλλου νομισματοκοπείου, αυτού της Λαπήθου, είναι επίσης γραμμένο στα παλαιά κυπριακά νομίσματα¹⁹.

Επιπλέον, στον εμπροσθότυπο βρίσκεται το όνομα του εκδότη, του Σάσμου γιού του Δόξανδρου. Αυτά τα ονόματα συναρμολογήθηκαν με τη βοήθεια των επιγραφών των δεκατεσσάρων (14) νομισμάτων, σίγλων, που σύμφωνα με τον Gjerstad έχουν βρεθεί μαζί στα νοτιοδυτικά της Κύπρου, στη τοποθεσία Βουνί, κοντά στους Σόλους²⁰.

Το όνομα του βασιλιά, Σάμαος, είναι φοινικικό, το δε όνομα του πατέρα του, του Δόξανδρου, ελληνικό. Επιπλέον σε σπάνια νομίσματα²¹ στον οπισθότυπο, στον τόπο που είναι συνήθως γραμμένο το όνομα του νομισματοκοπείου με συλλαβικούς χαρακτήρες, είναι γραμμένοι οι φοινικικοί χαρακτήρες *μεμ λαμεδ, μλ* (φ. 2). Ορισμένοι μελετητές τους ερμηνεύουν ως συντομογραφία του ονόματος *μλκ* που σημαίνει βασιλιάς στα φοινικικά ή του ονόματος Μάριον (Μαλιον) ή ακόμα ως το αρχικό και τελικό γράμμα του ονόματος ενός ανθρώπου.

Τα περισσότερα γνωστά νομίσματα που φέρουν αυτούς τους τύπους είναι σίγλοι. Υπάρχουν και λίγα του ενός τρίτου του σίγλου καθώς και πιο μικρές υποδιαίρεσεις, δηλαδή ένα έκτο και ένα δωδέκατο. Φέρουν μέρος των τύπων των σίγλων, μια προτομή λιονταριού και κεφάλι κριαριού και τις ίδιες επιγραφές (φ.3). Όλα αυτά τα νομίσματα ακολουθούν τον ίδιο τοπικό σταθμητικό κανόνα, όπως και τα άλλα σύγχρονα κυπριακά νομίσματα.

Η χρονολόγηση αυτών των νομισμάτων είναι δύσκολη, γιατί τα ονόματα των βασιλέων που φέρουν δεν είναι γνωστά από φιλολογικά κείμενα και τα νομίσματα δεν έχουν βρεθεί σε συγκεκριμένο περιβάλλον. Μάλλον μπορεί να είναι μια σύντομη έκδοση, αφού οι περισσότεροι γνωστοί σίγλοι κόπηκαν με τις ίδιες μήτρες. Προς το παρόν χρονολογούνται γύρω στα 450 π.Χ., με κριτήριο την τεχνολογία τους.

Η αξία των νομισμάτων, η οποία δεν γράφεται πάνω σ' αυτά, δεν είναι σαφής, γιατί δεν υπάρχουν λογαριασμοί στην Κύπρο που να αναφέρουν αυτονόητες ορολογίες των νομισμάτων. Όμως από την Κύρου Ανάβαση του Ξενοφώντα μαθαίνουμε ότι ο μηνιαίος μισθός του μισθοφόρου στην εκστρατεία των Μυρίων του Κύρου το 401 π.Χ. ήταν ένα χρυσό νόμισμα, ο λεγόμενος *δαρεικός*²². Αυτό το χρυσό

18. E.S.G. Robinson, 'Greek coins acquired by the British Museum in 1930-1931', NC, 5th series, 12, 1932, p.209-212.

19. E.S.G. Robinson, 'Greek coins acquired by the British Museum in 1938-1948, appendix : kings of Lapethos', NC, 6th series, 8, 1948, p.60-65.

20. E. Gjerstad, 'Four Kings', Opusc Arch 4, 1946, p.21-24.

21. Ένας σίγλος με φοινικική επιγραφή βρίσκεται στην Αμερικανική Νομισματική Εταιρεία, ένα τρίτου του σίγλου στο Βρετανικό Μουσείο, BMC Cyprus, p.71 no.2, και ένα έχει βρεθεί σε ιδιωτική συλλογή στην Πόλη Χερσοχούς.

22. Ξενοφών, Κύρου Ανάβαση 1.3.21.

νόμισμα ισοδυναμούσε με είκοσι περσικά αργυρά νομίσματα που ονομαζόταν επίσης σίγλοι αλλά ζύγισαν 5,5γρ. δηλαδή το μισό των σίγλων της Κύπρου. Επειδή η Κύπρος ήταν τότε κάτω από την εξουσία των Περσών, αυτή η σύγκριση μάλλον επιτρέπεται. Αυτό πάει να πει ότι ένα μεγάλο κυπριακό νόμισμα ήταν περίπου ίσο με το μισθό τριών ημερών ενός μισθοφόρου. Σ' αυτή την περίπτωση είναι φανερό ότι τα μεγάλα νομίσματα δεν χρησιμοποιούνταν για καθημερινές μικρές ανάγκες.

Μια σπουδαία σειρά απεικονίζει στον εμπροσθότυπο την κεφαλή του Απόλλωνα και στον οπισθότυπο μια γυναικεία μορφή κρεμασμένη σε ταύρο να κρατιέται από τα κέρατά του, ενώ αυτός καλύπτει προς τα δεξιά (φ.4). Όπως η παλιά σειρά θυμίζει το πέραςμα του Φοίξου στον Ελλήσποντο, έτσι και αυτή η σειρά θυμίζει τον καλπασμό της Ευρώπης ή της Αφροδίτης - Ασάρτης σε ταύρο του Δία. Στις πρώτες σειρές το όνομα του βασιλιά Στασίοικου ή Τιμοχάρι και ο τίτλος τους ως βασιλέων είναι γραμμένοι και στον εμπροσθότυπο και στον οπισθότυπο. Ο Τιμοχάρις πρέπει να είναι ο διάδοχος του Στασίοικου, γιατί χρησιμοποιεί τις μήτρες του αλλάζοντας μόνο την επιγραφή τους (φ.5). Αργότερα, στις καινούργιες μήτρες του συμπληρώνει την επιγραφή στον εμπροσθότυπο με το όνομα του νομισματοκοπέου του Μάριου (φ. 6). Και αυτές οι επιγραφές είναι πάντοτε γραμμένες σε κυπριακούς συλλαβικούς χαρακτήρες. Τα νομίσματα είναι σίγλοι, ένα τρίτο, ένα έκτο και ένα δωδέκατο του σίγλου.

Ούτε αυτά τα βασιλικά ονόματα του Μαρίου είναι γνωστά από κείμενα. Όμως, 150 τέτοια νομίσματα συμπεριλαμβάνονται στο θησαυρό των ανακτόρων του Βουνιού²³ κοντά στους Σόλους. Το θησαυρό αυτό έκρυψαν γύρω στο 380 ή το 370 π.Χ.²⁴ Έτσι τα νομίσματα χρονολογούνται στο τέλος του πέμπτου και στις πρώτες δεκαετίες του τέταρτου αιώνα. Ακόμα ένα χρονολογικό κριτήριο είναι ότι επικεκομμένα νομίσματα των δυο βασιλέων είναι κτυπημένα σε σίγλους της Ασπένδου της Παμφυλίας που χρονολογούνται στο τέλος του πέμπτου και στις αρχές του τέταρτου αιώνα (φ. 7). Παρουσιάζουν στον εμπροσθότυπο δύο αντιμέτωπους παλαιστές και στον οπισθότυπο ένα σφενδονιστή με κοντό χιτώνα, προς τα δεξιά. Αυτά τα νομίσματα μαρτυρούν και τις σχέσεις μεταξύ των δύο περιοχών.

Οι νομισματικές σειρές που κόπηκαν αργότερα, μέχρι και το τέλος της ανεξάρτητης πόλης - βασιλείου το 312, δεν είναι καλά γνωστές. Όμως δεν αποτελούνται μόνο από αργυρά αλλά και από χρυσά και χάλκινα νομίσματα. Και φυσικά σε άλλα νομισματοκοπέα της Κύπρου, όπως στη Σαλαμίνα, στην Πάφο, στους Σόλους και στο Κίτιο κόπηκαν επίσης νομίσματα σ' αυτά τα τρία μέταλλα τον τέταρτο π.Χ. αιώνα.

Τα νομίσματα σε πολύτιμο μέταλλο είναι λίγα και δυστυχώς τα νομίσματα όλων των μετάλλων του Μαρίου αυτής της εποχής σπάνια έχουν βρεθεί σε γνωστό και ορισμένο περιβάλλον που θα μπορούσε να τα χρονολογήσει. Άλλωστε τα φιλολογικά κείμενα δεν αναφέρουν τους βασιλείς του Μαρίου μέχρι το 315.

Όλα τα νομίσματα φέρουν το όνομα του βασιλιά ή τα αρχικά του σε συλλαβικούς χαρακτήρες. Όμως τα ίδια ονόματα επαναλαμβάνονται, κάτι που συνηθίζεται στην Κύπρο. Ακόμα και σήμερα το

23. IGCH 1278.

24. Δεν είναι φανερό αν το παλάτι καταστράφηκε από τον Ευαγόρα το 390/388 ή από τους Πέρσες ή ακόμη από τη γειτονική πόλη των Σόλων το 380: G.F. Hill, *History of Cyprus* (op. cit. n.3), p.134; ο V. Karageorghis *Cyprus*, London, 1982, p.164, αποδίδει την καταστροφή στον Ευαγόρα; βλ. A. Destrooper-Georgiades, 'Archéologie, numismatique et la mission suédoise à Chypre', *ArchCy* 1, 1985, p.100.

όνομα του παππού είναι και συχνά το όνομα του εγγονού του. Και εξαιτίας του ότι δεν έχουμε ένα γενεαλογικό κατάλογο της βασιλικής οικογένειας του Μαρίου, είναι δύσκολο να ξέρουμε πόσοι βασιλείς είχαν το ίδιο όνομα και ποια νομίσματα πρέπει να αποδοθούν στον καθένα. Έτσι αρκετά νομίσματα που αποδίδονται στο Στασίοικο μπορεί να ανήκουν σε μερικούς βασιλείς που είχαν το ίδιο όνομα. Πράγματι, το βασιλικό όνομα Στασίοικος είναι ήδη γνωστό από τα νομίσματα του τέλους του πέμπτου και των αρχών του τέταρτου αιώνα αλλ' όμως και από τα φιλολογικά κείμενα που το αναφέρουν στη διαμάχη των διαδόχων του Αλέξανδρου το 315 και το 312 π.Χ.²⁵ Επιπλέον, η συντόμευση του ονόματός του ως βα[σιλέως] - σα (-τα) [σίοικου] δεν ξεχωρίζει από τα ονόματα των βασιλέων των Σόλων Στασικράτη και Στασία που βασιλεύαν την ίδια εποχή²⁶.

Η απόδοση στο Μάριο μικρών χρυσών νομισμάτων ενός έκτου (1/6) και ενός δωδέκατου (1/12) του στατήρα γίνεται με βεβαιότητα λόγω του ότι στον οπισθότυπο υπάρχουν τα αλφαβητικά γράμματα MA, που μάλλον αναφέρονται στο Μάριο (φ. 8). Παριστάνουν στον εμπροσθότυπο την κεφαλή του Δία με δάφνιο στεφάνι και τους συλλαβικούς χαρακτήρες βα-σα, και στον οπισθότυπο την κεφαλή της Αφροδίτης με στεφάνι μυρσίνης. Σχετικά με την εισαγωγή του ελληνικού αλφαβήτου στα νομίσματα δεν πρωτοτύπησε το Μάριο. Ήδη στις αρχές του τέταρτου αιώνα, στα νομίσματα του βασιλιά της Σαλαμίνας, του Ευαγόρα Α', τα αρχικά γράμματα του ονόματός του, E-Y, συμπληρώνουν τη συλλαβική επιγραφή²⁷ και αργότερα, ίσως στην ίδια εποχή όπως στο Μάριο, τα αρχικά γράμματα του νομισματοκοπείου της Πάφου, ΠΑ²⁸, γράφονται στα νομίσματά της.

Αντίθετα, η απονομή δύο σειρών χρυσών νομισμάτων στο Μάριο ή στους Σόλους είναι πολύ αμφισβητήσιμη. Η μια παριστάνει στον εμπροσθότυπο την κεφαλή της Αθηνάς με αττικό κράνος με τριπλό λοφίο σε κατατομή προς τα δεξιά ή τα αριστερά και στον οπισθότυπο έναν ταύρο προς τα δεξιά. Η άλλη παριστάνει την ίδια κεφαλή και στον οπισθότυπο έναν αετό που στέκεται αριστερά. Όλα τα νομίσματα των δύο σειρών φέρουν στον οπισθότυπο την επιγραφή βα-σα σε συλλαβικούς χαρακτήρες. Στους ημι-στατήρες της πρώτης σειράς²⁹ τα αλφαβητικά γράμματα A και P είναι γραμμένα κάτω και μπροστά από τον ταύρο. Για το λόγο ότι ο τύπος είναι κάπως έκκεντρος στα γνωστά νομίσματα, ο χώρος πίσω από τον ταύρο είναι εκτός πεδίου. Έτσι η επιγραφή συμπληρώθηκε κάπως αυθαίρετα με ένα M πίσω από τον ταύρο, για να σχηματίζει το όνομα του νομισματοκοπείου του Μαρίου. Όμως αυτή η υπόθεση δεν ενισχύεται με τις μικρές υποδιαίρεσεις, το ένα τέταρτο και ένα έκτο του στατήρα, λόγω του ότι το οπισθότυπο αυτών των νομισμάτων δεν φέρει επιγραφή κάτω από τον ταύρο και σπάνια φαίνεται ένα σύμβολο που είναι ένα ρόπαλο³⁰.

Στην δεύτερη σειρά, που είναι γνωστή μόνο από μερικά νομίσματα ενός έκτου του στατήρα, το πεδίο μπροστά από τον αετό καταλαμβάνεται από ένα σχήμα που έχει ερμηνευτεί ως η συλλαβή ο, αλλά η σημασία αυτής της συλλαβής δεν έχει εξακριβωθεί³¹. Αυτή η σειρά αποδίδεται και στην Πάφο, εξαιτίας του αετού που παρουσιάζεται σε πιο παλιά νομίσματα αυτού του νομισματοκοπείου, αλλ' ακόμα στους Σόλους, χωρίς όμως να είναι τεκμηριωμένες αυτές οι αποδόσεις.

25. Διόδωρος ο Σικελιώτης XIX.62.6, 79.4 και άλλα.

26. ICS², p.218 no. 212.

27. BMC Cyprus, p.57 no.55.

28. BMC Cyprus, p.44 no.47; το νόμισμα είναι του Τιμαρχου και χρονολογείται γύρω στα 350 π.Χ.

29. BMC Cyprus, p.33 no.4, pl.VI.12.

30. BMC Cyprus, p.lx (b), (c), pl.XX.7-8.

31. BMC Cyprus, p.lx (d) n.2, pl.XX.9.

Στα αργυρά νομίσματα του Μαρίου απεικονίζονται οι ίδιες κεφαλές θεών. Στον εμπροσθότυπο το όνομα του Στασιόικου και ο τίτλος, βασιλεύς, είναι γραμμένα ολόκληρα ή σε συντομογραφία με συλλαβικούς χαρακτήρες. Στον οπισθότυπο το όνομα του νομισματοκοπέου είναι επίσης γραμμένο ολόκληρο ή σε συντομογραφία αλλά πάντοτε σε αλφαβητικούς χαρακτήρες, ΜΑΡΙ(ΕΥΣ), ενώ ένα μικρό κλαδί μυρσίνης βρίσκεται στο πεδίο. Ο σταθμητικός κανόνας που ακολουθούν αυτά τα νομίσματα είναι ο ροδιακός. Το μοναδικό γνωστό μεγάλο νόμισμα αυτής της σειράς, που είναι και φθαρμένο, είναι ένα δίδραχμο που ζυγίζει περίπου 6.10γρ. Τα πιο μικρά νομίσματα ζυγίζουν περίπου 2.8 (φ. 9), 1.4 και 065 γρ.

Λιγότερο γνωστά είναι τα αργυρά νομίσματα που ζυγίζουν γύρω στα 1,45 γρ. Φέρουν τους ίδιους τύπους αλλά στον εμπροσθότυπο η κεφαλή της Αφροδίτης με κυματιστά μαλλιά που πέφτουν κάτω είναι στολισμένη μ' ένα ψηλό στεφάνι πλούσια διακοσμημένο και πάνω από αυτό υπάρχει μια σειρά από ανθέμια (φ. 10). Σε αντίθεση, στα άλλα νομίσματα του Μαρίου τα μαλλιά της είναι μαζεμένα σε κότσο γύρω στην κεφαλή της. Η επιγραφή στον οπισθότυπο, βα-σα, μπροστά στην κεφαλή του Δία είναι σε συλλαβικούς χαρακτήρες και αναφέρει τον ίδιο τίτλο και το βασιλικό όνομα με τα αρχικά τους γράμματα, όχι όμως το όνομα του νομισματοκοπέου.

Εκτός τούτου, η γυναικεία κεφαλή του εμπροσθότυπου μοιάζει πολύ μ' αυτήν που απεικονίζεται σ' ένα άλλο μοναδικό νόμισμα που ζυγίζει 2,9 γρ. Αυτό το νόμισμα φέρνει στον οπισθότυπο ένα περιστερι που χτυπά τα φτερά του και μια επιγραφή σε συλλαβικούς χαρακτήρες που διαβάζονται δύσκολα: αναφέρει τον τίτλο βασιλεύς και το όνομά του που είναι δυσανάγνωστο, αλλά πάλι χωρίς το όνομα του νομισματοκοπέου³². Αποδίδεται στην Πάφο λόγω του περιστεριού που απεικονίζεται στον οπισθότυπό του, όπως και σε χρυσά, αργυρά και χάλκινα νομίσματα με την απεικόνιση του περιστεριού που αναμφίβολα κόπηκαν στην Πάφο, αφού το όνομα του νομισματοκοπέου είναι γραμμένο στα νομίσματα³³. Οι μήτρες από τις οποίες κόπηκαν τα νομίσματα που παριστάνουν την κεφαλή της Αφροδίτης με έντονα διακοσμημένο στεφάνι, σίγουρα χαρακτήθηκαν από τον ίδιο καλλιτέχνη. Όμως, αγνοούμε κάτω από ποιες συνθήκες κόπηκαν.

Το σύστημα των χάλκινων νομισμάτων του Μαρίου, το οποίο τώρα γνωρίζουμε καλύτερα λόγω πρόσφατων ανακαλύψεων, είναι πλήρες και ομοιογενές.³⁴ Η πιο παλιά σειρά, που φαίνεται να υπήρχε μόνο σ' ένα μέγεθος (φ.11) παριστάνει στον εμπροσθότυπο την κεφαλή της Αφροδίτης σε κατατομή προς δεξιά, όπως και στα χρυσά και αργυρά νομίσματα. Στον οπισθότυπο απεικονίζεται κεραυνός που δεν είναι άσχετος με τον Δία που απεικονίζεται μόνο στα νομίσματα από πολύτιμο μέταλλο. Πάνω και κάτω από τον κεραυνό υπάρχουν επιγραφές σε αλφαβητικούς και συλλαβικούς χαρακτήρες ΒΑ-βα-τι και ΜΑΡΙΕΥΣ. Μέχρι πρόσφατα, μόνο λίγα κομμάτια και μάλιστα αρκετά φθαρμένα ήταν γνωστά. Οι εκατοντάδες από αυτά που ανακαλύφθηκαν πρόσφατα επιτρέπουν να τα αποδώσουμε σ' ένα βασιλιά που το όνομά του αρχίζει με Τι³⁵. Μάλλον πρόκειται για έναν Τιμοχάρη. Όμως δεν είναι σαφές αν είναι ο ίδιος βασιλιάς που έκοψε και τα αργυρά νομίσματα με την κεφαλή του Απόλλωνα και την Αφροδίτη που κρατιέται σε ταύρο ή αν πρόκειται για έναν από τους διαδόχους του που έχει το ίδιο όνομα.

32. BMC Cyprus, p.lxxvi §48, 43 no.46, pl.VIII.8.

33. BMC Cyprus, p.lxxvi-lxxviii § 49-50 (iii), pl.VIII.9, XXII.5, 9.

34. A. Destrooper, A. Symeonides, 'Classical coins in the Symeonides collection. The coin circulation in Marion during the Vth and the IVth centuries', RDAC 1998, p.117-120.

35. A. Destrooper, A. Symeonides, art. cit. n.34, p.119 για την ανάγνωση του συλλαβικού χαρακτήρα τι.

Κανένα τέτοιο νόμισμα δεν βρέθηκε σε καλά χρονολογημένο περιβάλλον, γι' αυτό μόνο η τεχνοτροπία τους και η ταξινόμησή τους μεταξύ των άλλων χάλκινων νομισμάτων της πόλης επιτρέπουν να τα χρονολογήσουμε λίγο πριν από τον Αλέξανδρο. Αυτός στη συνέχεια χρησιμοποίησε ξανά τον κεραυνό ως σύμβολο στα νομίσματά του που κόπηκαν στο Μάριο.

Μια άλλη σειρά περιλαμβάνει τέσσερις διαφορετικές αξίες. Όλες παριστάνουν ένα κεφάλι λιονταριού σε κατατομή ή μετωπικά, και η άλλη πλευρά φέρει παράσταση που σχετίζεται με πόλεμο. Στην πιο μεγάλη αξία, που ζυγίζει περίπου 18 γρ. και έχει σχεδόν 25 χιλιοστά διάμετρο, απεικονίζεται στον εμπροσθότυπο η κεφαλή της Αθηνάς με κορινθιακό κράνος και λοφίο (φ. 12). Στη δεύτερη μεγάλη αξία απεικονίζεται μια δαφνοστεφανωμένη στρογγυλή ασπίδα. Ζυγίζει περίπου 9 γρ. και έχει διάμετρο σχεδόν 20 χιλιοστά (φ. 13) αλλ' ακολούθως το βάρος και η διάμετρος αυτής της αξίας μειώνονται και μερικές φορές ένα υστερόσημο με κεφάλι λιονταριού έχει κτυπηθεί επάνω σε αυτά (φ. 14). Η ερμηνεία αυτού του υστερόσημου, δηλαδή της παράστασης που αποτυπώθηκε με χτύπημα μικρής σφραγίδας επάνω σε νόμισμα που ήδη είχε κοπεί, δεν είναι φανερή. Σ' αυτή την περίπτωση απεικονίζεται η ίδια παράσταση όπως και στον εμπροσθότυπο του νομίσματος, δηλαδή ένα κεφάλι λιονταριού, αλλά στο υστερόσημο είναι σε κατατομή προς τα δεξιά, σε αντίθεση με τον κύριο τύπο του νομίσματος που είναι προς τα αριστερά. Το βάρος των νομισμάτων που φέρουν αυτό το υστερόσημο είναι σχεδόν το ίδιο με το βάρος των νομισμάτων της τρίτης αξίας. Ίσως αυτό να εκφράζει ένα οικονομικό μέτρο υποτίμησης και σημαίνει ότι παρόλο το μικρότερο βάρος, το νόμισμα έχει την ίδια αξία όπως αυτά με περισσότερο βάρος και μεγαλύτερη διάμετρο. Δυστυχώς, προς το παρόν δεν είμαστε σε θέση να ξεδιαλύνουμε αυτό το πρόβλημα.

Στην τρίτη μεγάλη αξία απεικονίζεται επίσης μια στρογγυλή ασπίδα, αλλά σ' αυτή την αξία μια δορά κεφαλής λιονταριού παριστάνεται μετωπικά στον εμπροσθότυπο και ζυγίζει περίπου 4 γρ., ενώ η διάμετρος του είναι σχεδόν 15 χιλιοστά (φ. 15). Τέλος, η πιο μικρή αξία απεικονίζει μια αιχμή δόρατος, ζυγίζει περίπου 1 γρ. και η διάμετρος της είναι σχεδόν 10 χιλιοστά (φ. 16).

Σε όλα αυτά τα χάλκινα νομίσματα το όνομα του νομισματοκοπέου είναι γραμμένο ολόκληρο ή σε συντομογραφία, με αλφαβητικούς χαρακτήρες και το όνομα και ο τίτλος του βασιλιά σε συλλαβικούς χαρακτήρες, βα-σα. Μάλλον κόπηκαν από έναν άλλο βασιλιά με το όνομα Στασιόικος και μπορούν να χρονολογηθούν μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου, στην εποχή των πολέμων των Διαδόχων, στους οποίους συμμετείχε και το Μάριο και που τελικά καταστράφηκε από τον Πτολεμαίο το 312π.Χ.³⁶ Ο τρόπος με τον οποίο κόπηκαν τα πέταλα των νομισμάτων, το μέγεθος και το πάχος τους, που μοιάζουν μ' αυτά των πτολεμαϊκών νομισμάτων, ενισχύουν αυτή τη χρονολόγηση. Είναι οπωσδήποτε αξιοσημείωτο πως ένα τέτοιο εξελιγμένο σύστημα χάλκινων νομισμάτων δεν είναι ακόμα γνωστό στα άλλα κυπριακά νομισματοκοπεία. Ίσως η γειτνίαση των λατομείων χαλκού της Λίμνης έπαιξε και ρόλο σ' αυτή την εξέλιξη.

Αυτά είναι και τα τελευταία νομίσματα που κόπηκαν στο Μάριο, όμως πριν από αυτά κόπηκαν σ' αυτό το νομισματοκοπείο μερικά αργυρά και χάλκινα νομίσματα του Αλέξανδρου. Όπως και οι άλλοι βασιλείς της Κύπρου, έτσι και ο βασιλιάς του Μαρίου μάλλον δήλωνε στη Σιδώνα υποταγή στον Αλέξανδρο το 332 π.Χ.³⁷, οπότε και κόπηκαν νομίσματα στο όνομά του στο Μάριο. Τα νομίσματα

36. Βλ. σημ. 3 και 4.

37. Αρριανός, Ανάβαση II.20.3, Πλούταρχος, Αλέξανδρος, 24.4· Το Μάριο δεν αναφέρεται ούτε αργότερα, όταν στην Τύρο οι Κύπριοι βασιλείς πρόσφεραν την βοήθειά τους στον Αλέξανδρο: Αρριανός, Ανάβαση II, 20.6, 21.1 και 22.2; Quintus Curtius IV.3.11.

φέρουν τους τύπους των νομισμάτων του Αλέξανδρου, δηλαδή στα αργυρά νομίσματα εικονίζεται η κεφαλή του Ηρακλή καθώς και ο Δίας αετοφόρος και ένθρονος (φ. 17), στα δε χάλκινα η ίδια κεφαλή του Ηρακλή και τα γνωρίσματά του, ένα τόξο σε φαρέτρα και ρόπαλο (φ. 18). Ο λόγος που αποδίδονται στο Μάριο είναι ότι εκτός των άλλων απεικονίζουν ως σύμβολο έναν κεραινό, ο οποίος φέρεται ως νομισματικός τύπος στα παλαιότερα νομίσματα αυτού του νομισματοκοπείου.

Αργότερα, στην Πτολεμαϊκή και τη Ρωμαϊκή περίοδο δεν φαίνεται αυτό το νομισματοκοπείο να ήταν σε λειτουργία.

Αυτά τα νομίσματα του Μαρίου δεν κυκλοφόρησαν πολύ έξω από το βασίλειο. Με τα δεδομένα που έχουν δημοσιευθεί ούτε ένα κλασικό νόμισμα δεν έχει βρεθεί έξω από την Κύπρο.

Αντίθετα, με τα στοιχεία που περισυλλέχθηκαν μέχρι σήμερα, που είναι πολύ λίγα σε σχέση με τα νομίσματα που κυκλοφόρησαν στην αρχαιότητα, φαίνεται ότι δεκατέσσερα νομίσματα του πέμπτου αιώνα, που είναι όλα σίγλοι και που έχουν σχετικά μεγάλη αξία, έχουν βρεθεί στο «θησαυρό» στο Βουνί και στους Σόλους, όπως ο Gjerstad υποστήριξε³⁸ (Πιν. Α, σελ. 182). Επίσης μερικά νομίσματα (5) του Σάσμαου, όπως αυτά του «θησαυρού» αλλά σε μικρότερη αξία, έχουν βρεθεί μεμονωμένα στην Πόλη Χρυσοχούς. Αυτά φέρουν συλλαβικούς χαρακτήρες εκτός από δύο που φέρουν φοινικικούς χαρακτήρες³⁹.

Έχουν βρεθεί και νομίσματα από άλλα κυπριακά νομισματοκοπεία (Πιν. Β, σελ. 183). Βρέθηκαν μεμονωμένα⁴⁰ ή σε τάφους⁴¹, και κάποια είναι επικεκομμένα στο Μάριο από τον Στασίοικο⁴². Αυτά που χρονολογούνται το πρώτο μισό του πέμπτου αιώνα είναι της Σαλαμίνας (2), του Ιδαλίου (3), της Πάφου (1) και ιδιαίτερα (24) ενός νομισματοκοπείου που δεν ταυτίστηκε ακόμα με βεβαιότητα. Πάνω σ' αυτά τα τελευταία δεν γράφεται εμφανώς ούτε το όνομα του νομισματοκοπείου ούτε του βασιλιά. Τα νομίσματα είναι ανεπίγραφα ή μόνο μία ή μερικές συλλαβές υπάρχουν σ' αυτά. Παρουσιάζουν στον εμπροσθότυπό τους κεφάλι λιονταριού και στον οπισθότυπο ένα έγκοιλο τετράγωνο (φ. 19) ή ένα άνγκ (φ. 20) ή ένα γοργόνειο (φ. 21) ή ακόμα ένα οκταπόδι (φ. 22) ή μια προτομή ταύρου (φ. 23). Είναι αρκετά σε αναλογία με τα άλλα νομίσματα που βρέθηκαν στην Πόλη Χρυσοχούς (δηλαδή 24 σε σύνολο 30 νομισμάτων) και συχνά είναι και μικρές υποδιαίρεσεις, κάτι που δείχνει ότι πρέπει να έχουν κοπεί κάπου πολύ κοντά στο Μάριο, αν όχι και εκεί. Πράγματι, τα μικρά νομίσματα δεν κυκλοφόρησαν

38. IGCH 1278; βλ. σημ. 20.

39. A. Destrooper, A. Symeonides, art. cit. n.34, p.112 no.9; αδημοσίευτες ιδιωτικές συλλογές.

40. Αυτά τα μεμονωμένα νομίσματα βρίσκονται σε ιδιωτικές συλλογές.

41. Στον τάφο 40 που ανασκάφηκε από τους Άγγλους: ένα τρίτο του σίγλου των αρχών του πέμπτου αιώνα με εμπροσθότυπο κεφάλι λιονταριού και στον οπισθότυπο άνγκ: J.A.R. Munro, 'Excavations in Cyprus. Third season work, Polis tes Chrysochou', JHS 12, 1891, p.313 = BMC Cyprus, p.xlvii (n); στον τάφο 92 που ανασκάφηκε από τον Ohnefalsch-Richter: σίγλος του Ιδαλίου, τέλος έκτου - αρχές πέμπτου αιώνα, με σφίγγα στον εμπροσθότυπο και έγκοιλο ακανόνιστο τετράγωνο στον οπισθότυπο: P. Herrmann, 'Das Gräberfeld von Marion auf Cypern', 48. Programm zum Winckelmannsfeste, Berlin, 1888, p.22 και n.29.

42. BMC Cyprus, p.32 no.1, pl.VI.9; W. Schwabacher, 'The coins of the Vouni treasure reconsidered', NNA, 1947, p.92 no.12: στον εμπροσθότυπο γοργόνειο και στον οπισθότυπο ένα άνγκ (βλ. SNG Cop, Cyprus, no.63).

μακρυνά από τον τόπο που εκδόθηκαν, λόγω της μικρής αξίας τους⁴³. Επισημαίνεται επίσης ότι δεν ταυτίστηκαν ακόμα νομίσματα των αρχών του πέμπτου αιώνα στο Μάριο. Γι' αυτό το λόγο υπάρχει η πιθανότητα αυτά τα νομίσματα, αφού βρέθηκαν στην Πόλη Χρυσοχούς, στο αρχαίο Μάριο, να ανήκουν σ' αυτό το νομισματοκοπείο.⁴⁴

Τα κυπριακά νομίσματα που βρέθηκαν μεμονωμένα και όχι σε θησαυρό και χρονολογούνται στο δεύτερο μισό του πέμπτου αιώνα είναι λίγα, όπως και αυτά του Μαρίου. Ένα είναι της Σαλαμίνας (1), τέσσερα του Κιτίου (4), ένα της Αμαθούντας (1) και τα περισσότερα (8) της γειτονικής Πάφου (Πιν. Β, σελ. 183). Το λόγο της μείωσης των νομισμάτων αυτής της εποχής τον αγνοούμε.

Νομίσματα του Μαρίου που κόπηκαν στο τέλος του πέμπτου και τις αρχές του τέταρτου αιώνα από τον Στασιόικο και τον Τιμοχάρη έχουν βρεθεί (Πιν. Γ, σελ. 183) από τη σουηδική αποστολή στο «θησαυρό» στο ανάκτορο στο Βουνί το 1928⁴⁵. Πρόκειται για 150 συνολικά νομίσματα, σίγλοι και υποδιαϊρέσεις τους, μαζί με νομίσματα της Πάφου, της Λαπήθου και πιο παλιά νομίσματα του Κιτίου, του Ιδαλίου και της Αμαθούντας. Και δύο νομίσματα του Στασιόικου βρέθηκαν μάλλον στην περιοχή μεταξύ Πάφου και Πόλης Χρυσοχούς σε θησαυρό δέκα νομισμάτων, τα περισσότερα (5) της Πάφου⁴⁶.

Πολύ λίγα είναι τα νομίσματα του Στασιόικου και του Τιμοχάρη που έχουν βρεθεί μεμονωμένα στην Πόλη Χρυσοχούς (5) και αλλού στην Κύπρο, δηλαδή στη Λάρνακα (1) και στη Βάβλα (1). Αλλά λίγα είναι και τα νομίσματα των άλλων κυπριακών νομισματοκοπειών που φαίνεται να έφτασαν στο Μάριο (Πιν. Ε, σελ. 185). Είναι τρία από τη Σαλαμίνα (ένα έκτο του Ευαγόρα Α' και δύο χάλκινα του Ευαγόρα Β') και δύο της Λαπήθου (2 μικρά αργυρά μάλλον των αρχών του αιώνα). Όπως και για το τέλος του πέμπτου αιώνα, δεν υπάρχει καμιά εξήγηση γι' αυτό το γεγονός.

Όμως αλλαγή υπάρχει το δεύτερο μισό του τέταρτου αιώνα, όταν κόπηκαν και χάλκινα νομίσματα στο Μάριο όπως και σε άλλα κυπριακά νομισματοκοπεία. Τα στοιχεία που περισυλλέχθηκαν μέχρι σήμερα δείχνουν ότι αυτά τα νομίσματα βρέθηκαν μεμονωμένα και ούτε ένα σε «θησαυρό». Αυτό όμως δεν είναι έκπληξη, γιατί αυτά τα νομίσματα δεν έχουν μεγάλη αξία. Πολλά χάλκινα νομίσματα (157) του Μαρίου έχουν βρεθεί στην Πόλη Χρυσοχούς καθώς και λίγα (5) αργυρά της ίδιας εποχής⁴⁷. Βρέθηκαν και λίγα στη γύρω περιοχή όπως στο Ξερόβουνο (Λιμνίτη ποταμό) ένα και στη Φύτη δύο. Έχουν βρεθεί και πιο μακρυνά, στην Παλαίπαφο τέσσερα, στο Κούριο τρία και λέγεται ότι βρέθηκαν και στη Λάρνακα, στη Δεκέλεια⁴⁸ (Πιν. Δ, σελ. 184).

43. Μικρές υποδιαϊρέσεις τέτοιων νομισμάτων έχουν βρεθεί και αλλού στην Κύπρο, όπως στη Λάρνακα, αλλά σε πολύ μικρότερη ποσότητα. Αντίθετα, σίγλοι που περισιτάνουν τέτοιους τύπους έχουν βρεθεί σε θησαυρούς, τόσο στην Κύπρο - στη Λάρνακα για παράδειγμα (IGCH 1272)- όσο και στο εξωτερικό, ιδιαίτερα στην Αίγυπτο και λιγότεροι στη Μέση Ανατολή. Όμως αυτά δεν δίνουν καμιά ένδειξη σε πιο κυπριακό νομισματοκοπείο κόπηκαν.

44. Μια βαθύτερη μελέτη αυτών των νομισμάτων ετοιμάζεται από τη συγγραφέα.

45. IGCH 1278.

46. CH VI.10.

47. SCE II, p.284 no 5 et pl.LII, 3,5 = A. Destrooper-Georgiades, art. cit. n.24, p.105 et n.76: 1 διώβολο με κεφαλή του Δία και της Αφροδίτης σε τάφο στη δυτική νεκρόπολη, στα Κατάρκα, T. 38 no. 5; σε δημοσίευτες ιδιωτικές συλλογές και A. Destrooper, A. Symeonides, art. cit. n.34, p.112-114.

48. BMC Cyprus, pl. lv-lvi n.2: στο Ξερόβουνο; D.H. Cox, Coins from the excavations at Curium, 1932-1953 (NNM no.145), pl. lv-lvi, New York, 1959, p.6 no.24 (1) and 3 no. 1 (2): στο Κούριο; σε δημοσίευτες ιδιωτικές συλλογές.

Όπως και σε άλλες περιοχές έτσι και στην Πόλη Χρυσοχούς έχουν βρεθεί και νομίσματα άλλων κυπριακών νομισματοκοπειών σε πιο μεγάλη ποσότητα (27) παρά προηγουμένως (5). Από αυτά τα περισσότερα είναι χάλκινα (25) και ανήκουν στα γύρω βασίλεια (20), όπως της Πάφου (7), των Σόλων (6) και της Λαπήθου (7). Βρέθηκαν όμως και της Σαλαμίνας (5), ένα χρυσό του Κιτίου και ακόμα ένα χάλκινο του Κουρίου⁴⁹ (Πιν. Ε, σελ. 185). Αυτό είναι μια φανερή ένδειξη ότι το χρήμα κυκλοφορούσε τότε στο Μάριο και αλλού στην Κύπρο.

Τα νομίσματα από το εξωτερικό που έφτασαν σ' όλη την Κύπρο όπως και στο Μάριο φαίνεται να είναι λίγα. Ένα του πέμπτου αιώνα της Αθήνας (τετράδραχμο) και ένα του βασιλιά της Περσίας (σίγλος), ενώ των αρχών του τέταρτου αιώνα είναι ένα της Ασπένδου από την Παμφυλία⁵⁰. Αυτά είναι μεγάλα νομίσματα αλλά λίγο αργότερα φτάνουν και χάλκινα νομίσματα από τις γειτονικές χώρες όπως εκείνα της Σιδώνας⁵¹.

Όμως, από τον Αλέξανδρο εισάγει το δικό του νομισματικό σύστημα σ' ολόκληρο το βασίλειό του, και κατ' επέκταση και στο Μάριο, η κυκλοφορία των νομισμάτων από πολύτιμο μέταλλο δεν έχει πια σύνορα και αργυρά νομίσματα του Μαρίου έχουν βρεθεί και στην Αίγυπτο⁵². Αντίθετα τα χάλκινα νομίσματα του Αλέξανδρου έχουν πιο τοπική κυκλοφορία και δεν κυκλοφορούν μακριά από τον τόπο που εκδόθηκαν. Το ίδιο βέβαια συμβαίνει και με αυτά του Μαρίου που δεν φαίνεται να βρέθηκαν έξω από την αρχαία πόλη.

SUMMARY

A synopsis of the coinage of Marion during the Classical period is given (see plate XXXV). A series of Cypriot coins previously not attributed with certainty to any specific mint of the island may perhaps now be assigned to the mint of Marion.

The numismatic evidence is placed in its historical as well as in its archaeological context. The circulation of the coins of Marion and the arrival of other coins in ancient Marion/Polis is discussed (see tables). Coins of Marion are seldom found outside the city-kingdom. Coins bearing the name of the mint have never been found abroad. In the region of ancient Marion, in addition to the local coins, some others have been found, mostly from neighbouring mints, but also from the important more distant Cypriot mints of Salamis and Kition. Only a few foreign coins have been reported.

Relatively few coins of Marion are known at present, so they form only a small part of those struck and circulating in antiquity. Therefore, we must remain very cautious in our interpretations.

49. A. Destrooper, A. Symeonides, art. cit. n.34, p.111-112 nos 7-8: της Λαπήθου, 116 nos 114-115: των Σόλων και σε δημοσίευτες ιδιωτικές συλλογές.

50. A. Destrooper, A. Symeonides, art. cit. n.34, p.116 nos 120-121: νομίσματα της Αθήνας και των Περσών; W. Schwabacher, art. cit. n. 42, p.92-93 nos 13, 41 (6 ?, 40 ?, 49 ?): νομίσματα της Ασπένδου επικεκομμένα από τον Στασίοιο και τον Τιμοχάρη.

51. A. Destrooper, A. Symeonides, art. cit. n.34, p.116 nos 122-123.

52. Στην Αίγυπτο, στο θησαυρό του Demanhur, IGCH 1664, no.2715.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

BASOR	Bulletin of the American School of Oriental Research
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique
BMC Cyprus	G.F. Hill, A catalogue of the Greek coins in the British Museum, Cyprus, London, 1904.
CH	Coin Hoards
Cox	D.H. Cox, Coins from the excavations at Curium, 1932-1953 (NNM no 145), New York, 1959.
ICS ²	O. Masson, Inscriptions chypriotes syllabiques, Paris, 1983 ² .
IGCH	M. Thompson, O. Morkholm, C.M. Kraay, An inventory of Greek coin hoards, New York, 1973.
JHS	Journal of Hellenic Studies
NC	Numismatic Chronicle
NNA	Nordisk Numismatic Arsskrift
NNM	Numismatic Notes and Monographs
OpuscArch	Opuscula Archaeologica
Price	M.J. Price, The coinage in the name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus, Zurich / London, 1991.
RDAC	Report of the Department of Antiquities of Cyprus
SCE	Swedish Cyprus Expedition
SNG Cop	Sylloge Nummorum Graecorum, Copenhagen
Traité	E. Babelon, Traité des monnaies grecques et romaines, vol.II, Paris, 1910.

Κυκλοφορία Νομισμάτων του Μαρίου του πέμπτου αιώνα (Πιν. Α)

προέλευση		εκδότης	χρονολογία	αξία	αριθμός
Πόλη Χρυσ.	μεμονωμένα	Σάσματος	γυρ. 450	1/3 1/3 φοινικ. χαρακ. 1/6 1/12 φοινικ. χαρακ.	1 1 1 2
Βουνί - Σόλοι	IGCH 1273 θησαυρός	=	=	Σίγλοι	14
ΣΥΝΟΛΟ					19

IGCH *Inventory of Greek Coin Hoards*
 γυρ. γύρω στα
 φοινικ. χαρακ. φοινικικοί χαρακτήρες

Κυκλοφορία κυπριακών νομισμάτων του πέμπτου αιώνα στο Μάριο (Πιν. Β)

	Σαλαμίνα		Ιδάλ.	Κίτιο		Αμαθ	Πάφος		Λάπηθος		Άγνωστ. Νομ.;	
	Π450	M450	Π450	Π450	M450	M450	Π450	M450	Π450	M450	Π450	M450
Μεμονωμένα	2 1.1/3π 1*	1*	2 1Σ 1.1/6	-	5 3Σ(1επ) 1.1/6 1.1/24	1*	1 1.1/3	8 3.1/6 3.1/6 1.1/6 1*	-	-	21 4Σ(1επ) 5.1/3 5.1/6 6.1/12 1*	-
T.40 U.K.											1	
T.92 O.P.			1Σ									
Επικεκομμένα	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2Σ	
Σύνολο 45 μεμονωμένα 30 Π.450 15 M.450	2	1*	3	-	5	1*	1	8	-	-	24	-

Όλα τα νομίσματα είναι αργυρά

Π	= πριν	Αμαθ.	= Αμαθούντα
Μ	= μετά	Άγνωστ. νομ.;	= άγνωστο νομισματοκοπείο;
Σ	= σίγλος	Ιδάλ.	= Ιδάλιο
επ	= επάργυρα	Τ.	= τάφος
*	= άγνωστη αξία	U.K.	= αγγλική ανασκαφή
		O.P.	= ανασκαφή του Ohnefalsch-Richter

**Κυκλοφορία νομισμάτων του Μαρίου
του τέλους του πέμπτου και των αρχών του τέταρτου αιώνα (Πιν. Γ)**

Προελ.		Στ. σιγ.	Στ. 1/3	Στ. 1/6	Στ. 1/12	Τιμ.σιγ.	Τιμ.1/3	Τιμ.1/6	Τιμ.1/12
Πόλη Χρ.	Μεμον. 6	1	-	1	1	-	-	2	1
Βουνί	1278 θησ. 150	15	3	-	-	43	25	40	24
Πάφος - Πόλη	CHVI10 θησ. 2	2	-	-	-	-	-	-	-
Βάβλα	μεμον. 1	-	-	-	-	-	-	-	1
Λάρνακα	μεμον. 1	-	-	1	-	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	160	18	3	2	1	43	25	42	26

θησ.	= θησαυρός	Στ.	= Στασιόικος	CH	= Coin Hoards
μεμον.	= μεμονωμένα	Τιμ.	= Τιμοχάρης	1/3, 1/6, 1/12	= του σίγλου
προέλ.	= προέλευση	σιγ.	= σίγλος	1278	= Inventory of Greek Coin Hoards 1278

**Κυκλοφορία αργυρών και χάλκινων νομισμάτων του Μαρίου
το δεύτερο μισό του τέταρτου αιώνα (Πιν. Δ)**

Προελ.		Τιμ. κεραυν.	Στ. ΑΕ1 Αθηνά	Στ. ΑΕ2 ασπίδα	Στ. ΑΕ3 ασπίδα	Στ. ΑΕ4 Λιο.μετ.	Στ. ΑΕ5 δόρυ	Στ. ΑΡ 2κεφαλ.	Τιμ.ΑΕ3 ασπίδα	ΣΥΝ.
Πόλη Χρ.	Μεμον.	73	6	11	10	33	23	4	1	160
	T38SCE	-	-	-	-	-	-	1	-	1
		73	6	11	10	33	23	5	1	162 157 ΑΕ 5 ΑΡ

Λιμνίτης Π. Ξερόβουν.	ΜεμBMC 1 vin2	-	-	-	-	-	-	1X	-	1X
Φύτη	μεμον.	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Έμπα	μεμον.	-	-	-	-	1	-	-	-	1
ΠαφΓεο	μεμον.	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Κούκλια	μεμον.	-	-	-	-	1	-	1	-	2
Κούριο	ΜεμCox x	1	-	-	-	2	-	-	-	3
Λάρονακα	μεμον.	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Δεκελ.	μεμον.	-	-	X	X	-	-	-	-	X

ΣΥΝ.	173 164 ΑΕ 9 ΑΡ	74	6	12+	10+	38	23	9+	1	173 X
-------------	------------------------------	-----------	----------	------------	------------	-----------	-----------	-----------	----------	--------------

- προέλ. = προέλευση
 Στ. = Στασιόικος
 Τιμ. = Τιμοχάρης
 X = για άγνωστο αριθμό ή υποδιαιρέσεις των νομισμάτων
 + = για ένδειξη ότι ο αριθμός γνωστών νομισμάτων είναι μεγαλύτερος
 ΑΕ1-4 = μέγεθος των χάλκινων νομισμάτων
 ΑΡ = αργυρό νόμισμα
 Λιο.μετ. = λιοντάρι μετωπικά
 κεραυν. = κεραυνός
 2κεφαλ. = 2 κεφαλές θεοτήτων

- Πόλη Χρ = Πόλη Χρυσού
 Λιμνίτη Π. Ξερόβουν = Λιμνίτης Ποταμός, Ξερόβουνο
 ΠάφΓεο = Πάφος - Γεροσκήπου
 Δεκ. = Δεκέλεια
 BMC = BMC Cyprus
 Cox = Coins from the excavations at Curium, NNM 146, New York, 1959.
 SCE = Swedish Cyprus Expedition
 μεμ(ον.) = μεμονωμένα
 T. = τάφος
 ΣΥΝ. = σύνολο

Κυκλοφορία κυπριακών νομισμάτων του τέταρτου αιώνα στο Μάριο (Πιν. Ε)

	Σαλαμίνα		Κίτιο		Α. Κο		Πάφος		Σόλοι		Λάπηθος	
	Π350	Μ350	Π350	Μ350	π50	μ50	Π350	Μ350	Π350	Μ350	Π350	Μ350
Μεμονωμένα	3	5	-	1	-	1	-	7	-	6	2	7
32	1Α1/6	1Α4οΠν		Χρ		ΑΕ		3ΑΕΙπ		1Α1/12	Α1/6	7ΑΕ
5Π.350	Ε1	3ΑΕπρ						3ΑΕΙτ		5ΑΕ	Α1/12	
27 Μ.350	2ΑΕ.Ε2	3Αετ						1ΑΕ2τ				

Α. = Αμαθούντα

Κο = Κούριο

Χρ = χρυσό

Α = αργυρό

Σ = σίγλος

4ο = ροδιακό τετράβολο

ΑΕ1 = μεγάλο χάλκινο νόμισμα

ΑΕ2 = μικρότερο χάλκινο νόμισμα

Π = πριν

Μ = μετά

Ε1 = Ευαγόρας Ι

Ε2 = Ευαγόρας ΙΙ

Πν = Πνυταγόρας

πρ = πρόρα

π = περισσότεροι

τ = τριαντάφυλλο

τα = προτομή ταύρου

Πιν. XXXV

1. Σίγλος του Σάσμου με συλλαβικούς χαρακτήρες: NC 1936, pl. 13.7.
2. 1/3^ο του σίγλου του Σάσμου με φοινικικούς χαρακτήρες: ιδιωτική συλλογή.
3. Μικρή υποδιαίρεση, 1/6^ο του σίγλου, του Σάσμου με συλλαβικούς χαρακτήρες: ιδιωτική συλλογή.
4. Σίγλος του Στασίσιου: BMC Cyprus, pl.XX.4.
5. Σίγλος του Τιμοχάρη με μήτρες του Στασίσιου: NNA 1947, pl. I.22.
6. Σίγλος του Τιμοχάρη με επιγραφή μα-ρι-ε-υ-σε: NNA 1947, pl. I.49.
7. Σίγλος του Τιμοχάρη επικεκομμένος σε σίγλο της Ασπένδου: Traité, pl. 135.14.
8. Χρυσό νόμισμα με επιγραφή ΜΑ: Traité, pl.135.20.
9. Αργυρό νόμισμα με επιγραφή ΜΑΡΙ: BMC Cyprus, pl. XX.14.
10. Αργυρό νόμισμα, Αφροδίτη με κυματιστά μαλλιά: Traité, pl.135.23.
11. Χάλκινο νόμισμα, βα-τι ΜΑΡΙΕΥΣ: ιδιωτική συλλογή
12. Χάλκινο νόμισμα, βα-σα ΜΑΡΙΕΥΣ: ιδιωτική συλλογή.
13. Χάλκινο νόμισμα, βα-σα ΜΑΡΙΕΥΣ: ιδιωτική συλλογή.
14. Χάλκινο νόμισμα με υστερόσημο: ιδιωτική συλλογή.
15. Χάλκινο νόμισμα, ΜΑΡΙΕΥΣ: ιδιωτική συλλογή.
16. Χάλκινο νόμισμα, ΜΑ: ιδιωτική συλλογή.
17. Αργυρό νόμισμα του Αλέξανδρου: Price, pl. LXXXIX.3115.
18. Χάλκινο νόμισμα του Αλέξανδρου: συλλογή Συμμεωνίδη, RDAC 1998, pl. XI, fig.1.
19. Αβέβαιο νομισματοκοπείο: ιδιωτική συλλογή.
20. Αβέβαιο νομισματοκοπείο: ιδιωτική συλλογή.
21. Αβέβαιο νομισματοκοπείο: ιδιωτική συλλογή.
22. Αβέβαιο νομισματοκοπείο: ιδιωτική συλλογή.
23. Αβέβαιο νομισματοκοπείο: ιδιωτική συλλογή.